

על „הג"ה דר"ע"

א

במאמרי „תקוני שבת" ¹ הבאתי את דברי ר' אברהם היידא, שנדפסו ב„תקוני שבת" מהדורת פראג (לערך שע"ה-שפ"ח), ונכנסו אחרי כן לכל המהדורות של „תקוני שבת", שראוי ללמוד בשבת משניות פרק ראשון ממסכת כלים ², אבל לא לסיים בסוף הפרק אלא להוסיף גם משנה ראשונה של פרק שני, אף-על-פי שאין למשנה זו שום שייכות לשבת, אלא משום: ואל תעמוד על הפרק' (עובדיה א, יד). מובן, שלהסיק מפסוק זה שבלימוד משניות אין להפסיק בין פרק לפרק אפשר רק אם מוציאים אותו מידי פשוטו ומפרשים אותו על פי דרש. ר' אברהם היידא אינו מביא שום מקור לפירושו זה והסתפק בלשון הכתוב בלבד, משמע, שהניח שפירוש זה ידוע ואין צורך להאריך. כאן, אמנם, אין לפירוש זה חשיבות כל-כך, מה-איכפת אם יהודי ילמוד עוד משנה אחת? אבל, לתמהוני, מצאתי פירוש זה גם בעניין השייך להלכה.

בדפוס הראשון של ספר „באר מים חיים" ³ על התורה, שנדפס יחד עם החומשים ⁴, בהפטר וישלח, שהיא „חזון עובדיה", בפרש"י על הפסוק: ואל תעמוד על הפרק', שרש"י פירשו כפשוטו, נוסף בסוגריים: „מכאן שאסור להפסיק בין פרק לפרק בקריאת-שמע, הג"ה דר"ע". כאן הרי זה עניין של הלכה וגם נגד פסק ההלכה בשולחן ערוך ⁵. חומשים אלה נדפסו בהסכמותיהם של הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראדי, בעל „בית אפרים", ושל ר' אברהם יהושע העשיל, הרב מאפטא, בעל „אוהב ישראל". אמנם, לא ברור, אם הם סמכו ידיהם על כל מה שנדפס בחומשים אלה, וביניהם גם על פירוש זה על הפסוק, ואל תעמוד על הפרק', או שהסכימו רק על ספר „באר מים חיים" ולא שמו לב לכל השאר שנכנס בחומשים אלה, שאינו אלא מעשה ידי המו"ל, שכותב בהקדמתו שהכניס בפרש"י הגהות שמצא בספרים ישנים.

1. לקמן ע' 381.

2. „לא את כל הפרק, אלא ממשנה ו ואילך: עשר קדושות הן... כי בזה יתקשרו קשר אמיץ, תורה, ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש ושבת וה' בראשם" (לשונו של ר' אברהם היידא).

3. לר' חיים ברי' שלמה ממאהליב.

4. סדילקאב שנת תק"ף.

5. אורח חיים, סי' סו.

ימים רבים לא ידעתי לפענח את הר"ת "הגה דר"ע". שאלתי כמה בקיאים וחוקרים ואף אחד לא ידע להשיב כהלכה, היה מי שאמר שזה מרש"י ישן, והיה מי שאמר שמן הסתם הוא ר' עקיבא איגר. סוף סוף הצלחתי לפענח את הר"ת: "הגהות דרבינו עובדיה" וגם מצאתי שלא המו"ל של חומשים אלו הוא שהכניס הג"ה זו לפרש"י בהפטרה, אלא הוא לקח אותה מן המוכן מכבר בתוך פרש"י.

1234567

בשנת תנ"ט⁶, נדפס באמשטרדם מהדורת-כיס זעירא של נביאים וכתובים עם פרש"י ועם ספר "המגיד", שהוא תרגום יהודית-אשכנזית לנביאים וכתובים, מאת בעל המחבר ספר צאינה וראינה⁷ על התורה. המהדיר קרא למהדורה זו בשם "אגודת שמואל" על שמו, ר' שמואל דלוגאטש, והקדים לה הקדמה ארוכה ומעניינת⁸. בהקדמה זו הוא כותב, שירש מאבותיו הגאונים⁹ כמה ספרים בלתי ידועים (כמובן כתבי-יד), מפרשים על תנ"ך, ובהם דברים שלא שמעתן אוזן מעולם. הוא הולך ומונה שמות ששה מהם:

אוצר החכמה

הגהות דרבי עובדיה הנביא

סוד מישרים

אוצר החכמה

עמק השם

עמק הלב

עמי הוד

האבכ"ר חתן ר' אלי' מת"ם

את מהותם של פירושים אלו הוא מגדיר כך: "... וכל מה שסתום ברש"י זכרוננו לברכה, הוא מפורש בהג"ה דר"ע כהלכה, גדולות ונפלאות שגלה לו רבו עובדיה הנביא ככה, אבל שארי המפרשים

6. אמנם, ההסכמות הן משנת ת"ס. המדפיסים בימים ההם נהגו בשתי שיטות: מהם שהיו מדפיסים תחלה את כל הספר ואחרי כן את השער, ותאריך השער הוא תאריך של גמר הספר, ומהם שהיו מתחילים מן השער ותאריך השער הוא התחלת הדפוס.

7. ר' יעקב בר' יצחק מיאנוב.

8. אמנם, יש בה בהקדמה זו גם דברים מתמיהים, שנראים כדמיוניים וצריכים בירור.

9. אחרי ספר מלכים הוא חותם: "שמואל בלא"א הרב הגדול והגאון החסיד מוה"ר משה זצ"ל דלוגאטש מק"ק הראדני הבירה, בן הגאון אב"ד ור"מ מוה"ר אורי' דק"ק סטנאב המפוארה, נין ונכד הגאון המפורסם מוה"ר משה איסרלש מק"ק קראקא עיר ואם בישראל ומעוטרה". מבני משפחתו הוא מזכיר, בספר דברי הימים-ב, את דודו הגאון מוה"ר ליב בן אביו זקנו יצחק מאסטר אבד"ק וואלקאוויסק; את דודו החסיד מוה"ר ליב אבד"ק לבוב ודק"ק פרעמסלי ואת אחיו הגאון אב"ד ור"מ מוה"ר אורי' אבד"ק באדק. המסכימים על הספר הם: הרב מפראנקפורט דמיין, הרב ממיץ והרב מטריי, שני האחרונים מכנים את ר' שמואל: ש"ב (= שאר בשרי).

* הספד על ר' אורי זה משנת שצ"ו נדפס בשו"ת איתן האזרחי. בכתבי יד אוקספורד יש פירוש ממנו על שלחן ערוך אבן העזר.

הנזכרים הם דברי קבלה מאלקי המערכה...". להדפיסם בשלימות לא השיגה ידו, אלא בעת צרה, כשהושיבוהו בבית הסוהר, קיבל על עצמו, כשישחרר ילקט מהם לקוטים חשובים וידפיסם. כשישחרר לבסוף הי נע ונד במדינות שונות, והרי סיום דבריו בהקדמה:

... ומשם הלכתי לעיר גארו"ן בים, ומשם לברצלונה, ומשם לארץ אשכנז, עד שבאתי לק"ק מפוארה פרנקפארט דמיין ושמשתי את הגאון הגדול המפורסם רבן של בני הגולה מהור"ר שמואל נר"ו אב"ד דמתא הנ"ל ומאוכלי שלחנו הקדוש הייתי עד שנתגלגל הדבר עלי שמואל בגלגל אחר גלגל לק"ק אמשטרדם, היא עיר גדולה שנמצאים בה דפוסים נאים, הן מצד האותיות ודיו ונייר שאין דוגמתם ממש בכל העולם כולו, ואמרתי לשלם את נדרי אשר נדרתי לה' להדפיס נביאים וכתובים לזכות בהם אחינו בית ישראל ויהודה ולהשתעשע בהם. כ"ד הטרוד בהבלי הזמן ומצפה לישועה". והחליט להדפיס מהם לע"ע רק לקוטים חשובים ולכשתשיג ידו ידפיסם בשלמות.

אמנם, הוא לא הדפיס את הלקוטים במדור מיוחד, אלא הכניסם במפוזר בתוך פרש"י. כל ליקוט הכניס בפרש"י על אותו פסוק, אלא שהקיפו בסוגרים וציין את מקורו, שם הספר (מששת הספרים הנ"ל) שממנו לוקט, ואם לפעמים הוסיף איזה דבר משלו עצמו, ציין: אמר המעתיק, ואם פעם או פעמיים בכל הספר נשמט ציון המקור, הרי זה רק מרשלנות הבחור הזעזער. את „הגהות דרבי עובדיה הנביא" הוא מציין תמיד בקיצור: „הגה' דר"ע". בדרך זה לא ניתן מקום לטעות ולייחס את הליקוט לרש"י עצמו.

בין הלקוטים הרבים הללו המפוזרים בנביאים ראשונים, בנביאים אחרונים ובכתובים, יש הרבה דברים מעניינים, ביניהם גם קוריוזיים, ביניהם גם דברים נגד הנוצרים, וראויים הם, לקוטים הללו, לייחד עליהם את הדיבור במאמר מיוחד אבל בנוגע לענייננו מספיק להגיד, שהליקוט על הפסוק, ואל תעמוד על הפרק, שבנבואת עובדיה, הוא: „מכאן שאסור להפסיק בין פרק לפרק בקריאת-שמע, הגה' דר"ע". ומכאן נתגלגל פירושו של ר' עובדיה הנביא, דרך גלגולים רבים, מדפוס לדפוס, עד שהגיע להפטרות „חזון עובדיה" בחומש דפוס הראשון של ספר „באר מים חיים". במאוחר יותר נתגלגל פירושו זה גם לתנ"ך „מקראות גדולות" הנפוץ הרבה בארץ-ישראל, על ידי כמה מהדורות צילום שצולמו בזמן האחרון, ומסופקני אם יש עכשו אדם אחד בארץ ישראל, שמשמש ב„מקראות גדולות" אלו, שיכול לפענח את הר"ת „הג"ה דר"ע".

אנו יודעים מי הי' ר' אברהם היידא, אבל אין אנו יודעים כלום על אישיותו וזמנו של ר' עובדיה הנביא, וצריך בירור כיצד הגיע פירוש זה לשניהם. ר' אברהם היידא הרי כתב את דבריו כשבעים שנה טרם נדפסו דברי ר' עובדיה, ודוחק לומר שר' עובדיה הוא שראה את דברי ר' אברהם, שהרי בדורות האחרונים לא הי' מצוי עוד תואר הנביא. פרופ' א"י העשיל במאמרו „על רוח הקודש בימי הביניים“¹⁰ רושם שמות שמונה אישים שנשאו את תואר „הנביא“ בימי הביניים, ורק אחד – בדורות האחרונים, וגם על זה האחד יש עוררין שאין הדבר נכון, ואולי מצוי מקור קדום אחד משותף לשניהם, יבואו הבקאים ויודיעו.

יש עוד להעיר, שבדפוסים הישנים, שהדפיסו ספרי נ"ך אחרי שנת תנ"ט והכניסו בפרש"י את הלקוטים של „אגודת שמואל“, היו נוהגים להודיע על כך על השער, ומהם שאפילו הדפיסו את שמות ששת הספרים הנ"ל שמהם לוקטו, אבל בהמשך הזמן, מדפוס לדפוס, נשמטו רוב הלקוטים ונשאר רק חלק קטן מהם, כפי ראות עיניהם ובחירת לבם של המדפיסים. גם חדלו להזכיר על השער את עניין הלקוטים, והמשתמשים בזמננו בפרש"י לנביאים וכתובים סוברים שהכל הוא של רש"י עצמו.

ב

פרופ' א"י העשיל במאמרו הנ"ל מצטט את המקורות מהם שאב את הידיעות על שמונת האישים שנשאו את תואר „הנביא“. בהערה הוא מזכיר גם את ר' עובדיה הנביא, אבל כותב שלא מצא בניו-יורק את הספר המזכיר את שמו, והרי דבריו:

„בספר „קסת הסופר“ (לר' אהרן מארכוס) בראש עמוד טו, א, נאמר: „הנה יש תנ"ך ישן עם ע"ט (=עברי טייטש) דפוס ווילמרשדארף משנת שפ"ג עם „סוד משרים“ לר' עובדיה הנביא, אשר לא נזכר שמו זולת בספר ההוא... נראה שהוא בן גילו מתלמידי ר' יוסף קולון... על התנ"ך הזה יש הסכמת המהרש"א זללה"ה וכל גדולי הדור“. ספר זה לא נזכר במאמרו של אהרן פריימאן¹¹ ואף בספריית בהמד"ר לרבנים באמריקה לא מצאתיו“. ע"כ דברי פרופ' העשיל.

לשוא טרח פרופ' העשיל לחפש תנ"ך זה ברשימת פריימאן

10 ב„ספר היובל לכבוד אלכסנדר מרכס“ חלק העברי, ניו-יורק, תשי"א.

11. Annalen der Hebraischen Druckerei in Wilmersdorf, Berliner Festschrift, 100—115.

ובספריית בהמד"ר לרבנים, שכן תנ"ך דפוס ווילמרשדארף שפ"ג לא הי' ולא נברא, שהרי בשנת שפ"ג לא הי' קיים כלל דפוס עברי ווילמרשדארף¹². ר' אהרן מארכוס בדבריו טעה והטעה ומסר את דבריו ברשלנות (ואולי כתב על-פי הזכרון וזכרונו הטעהו). הי' בידו ספר נוסף עם "המגיד", דפוס ווילמרשדארף תע"ז, שבראשו נדפסו שמות המסכימים (לדייק: רק שמות המסכימים ולא גוף ההסכמות) על הדפסה ראשונה של ספר "המגיד" בלובלין שפ"ג, ובין המסכימים, באמת, גם המהרש"א, אבל אין שום זכר לר' עובדיה הנביא בדפוס ראשון זה. ואפשר, שהמהרש"א ושאר גדולי הדור שהסכימו, לא ידעו כלל אפילו ממציאותו. שמו של ר' עובדיה נכנס רק לדפוס זה, ווילמרשדארף תע"ז, שבאמת אינו אלא הדפסה שני' של "אגודת שמואל", והמדפיס מודיע על זה בפירוש, הן על השער והן בהקדמה. והרי דבריו בהקדמה:

... שזכינו לפירושים ... פרש"י ... עם חידושים שחידש בעל המגיד מהר"ר יעקב בן ר' יצחק ז"ל ממשפחת רבינו בחיי בלשון הקודש ובלשון אשכנז ... ואחריו קם התורני ... מהר"ר שמואל בעל אגודת שמואל שלקט ואסף והעתיק מספרים ישנים, כמבואר בהקדמתו שליקט מהגהת ר' עובדיה הנביא ומסוד משרים ועמק השם ועמק הלב ועמי הוד ואבכ"ר ... וקבעם תוך פרש"י על סדר הפסוקים, פשטים ורמזים מדבש מתוקים ... ויען שהחכם הנ"ל המציא להדפיסם בכרכים קטנים ... איידי דזוטר מירכס, ואם הוא טוב בלויתא לא טוב הוא מבית, שמפני קטנותו צריך לתפסו תמיד בשתי ידיו וידיים עסקניות הן, ולא עוד אלא שמפני אותיות הזעירות מאד הם קשים לעינים. ע"כ אמרתי ... טוב לאחוז בזה ובזה ... ע"י אותיות הגדולות, ולא הנחתי שום דבר מתולדות אהרן ומפרש"י ומתרגום לשון אשכנזי ומכל הגהות וחדושים של אגודת שמואל."

הרי, שמהדורת ווילמרשדארף תע"ז אינה אלא הוצאה שני' של "אגודת שמואל" הנ"ל בתוספת "תולדת אהרן" ובשינוי הגודל, שנדפס בגודל פוליו.

מוטעים הם גם דברי ר' אהרן מארכוס ש"סוד משרים" הוא של ר' עובדיה הנביא. כאמור לעיל הרי "סוד משרים" הוא ספר אחר ודברי ר' עובדיה נקראים "הגה' דר"ע".

גם דבריו, שר' עובדיה הנביא הי' מתלמידי ר' יוסף קולון, אינם אלא שרירותיים, בלא שום סמך לכך.

12. נוסד, לערך, בשנת ת"ל.

^{צדק} המדפיס דווילמרשדארף בהקדמתו הנ"ל, שספר „אגודת שמואל” הוא קשה לעינים ושלו יפה לעינים, אבל יצא שכרו בהפסדו. שכן שלטה במהדורתו יד הצנזורה והשמיטה כמה וכמה לקוטים מעניינים (וקצת השמיטה גם מפרש"י גופו) וכל המעוניין בלקוטים לא יסמוך על דברי המדפיס הנ"ל: „ולא הנחתי שום דבר מכל הגהות וחדושים של אגודת שמואל”, ובלית ברירה יעיין במהדורה הזעירה של „אגודת שמואל” הקשה לעינים. כמובן, שכל אותן המהדורות שנדפסו אחרי שנת תע"ז על-פי מהדורת תע"ז כולן לקויות בהשמטות הצנזורה.

כדאי להוסיף, שגם ממהדורה הזעירה של „אגודת שמואל” מצאתי טופס אחד של ספר יחזקאל (בספרית „יוו"א” בניו-יורק), שהצנזורה השמיטה בו את כל הליקוט בפסוק ראשון של פרק לז והדפיסו דף אחר במקום הדף המצונזר (בספריית ליובאוויטש טופס בלתי מצונזר).

דרך אגב: במהדורת ווילמרשדארף מצאתי שגיאה בטכסט המקרא גופא: בספר שופטים טו, יז, במקום, וישלך הלחי נדפס: וישלח הלחי. לתמהוני מצאתי שגיאה זו גופא גם בהוצאת פרנקפורט דאדרה ת"ץ. מכאן אזהרה למעיינים במהדורות מזמנים ההם.

בסיום מאמרו הנ"ל מוסיף פרופ' העשיל, ששמע ממני, אני הקטן, שר' עובדיה הנביא נזכר בספר „אגודת שמואל” (יוצא ששמו נזכר בשני מקורות, זה של ווילמרשדארף וזה של „אגודת שמואל”), אבל, כאמור, הרי היינו הך ואינם אלא מקור אחד.

בהזדמנות זו הריני להעיר על עוד ליקוט אחד מן הלקוטים של „אגודת שמואל”.

בסידור „עולת ראייה” של הגרא"י קוק, בסיום תפלת י"ח, בנוגע לנוהג שהמתפלל אומר פסוק מן המקרא שהאות הראשונה והאות האחרונה של הפסוק הן אותן האותיות, הראשונה והאחרונה, של שם המתפלל – העיר חותנו, האדר"ת: ע' פרש"י מיכה ו, ט: ותושי' יראה שמך". באמת אין לרש"י שום שייכות לנוהג זה כלל. גם זה הוא ליקוט שהכניס ר' שמואל דלוגאטש בהוצאת „אגודת שמואל” תנ"ט, ואיננו בשום ספר נו"כ, שנדפס לפני שנת תנ"ט.

יוצא מכל האמור, שבספרי נו"כ הנדפסים בזמננו נכנס רק חלק קטן מן הלקוטים. בדפוסים ישנים, שנדפסו אחרי שנת תנ"ט, נכנסו רק רובם וגם זה לא בכל הדפוסים, אלא רק באלה שנדפסו על פי הוצאת תנ"ט, ואת כולם אפשר למצוא אך ורק במהדורה הזעירה של „אגודת

שמואל¹²³⁴⁵⁶⁷ תנ"ט. הואיל והם מפוזרים במקומות שונים בנביאים ראשונים ואחרונים ובכתובים וצריכים לחפש אותם באותיות הזעירות של הוצאה זו, וגם היא יקרת המציאות – כדאי, לדעתי, לקבצם יחד ולסדרם לפי סדר הספרים הנ"ל ולהדפיסם בקונטרס מיוחד.

* * *

אוצר החכמה

לקוראים המעוניינים הנה דוגמאות אחדות מן הלקוטים:

ויהי ערב ויהי בקר [בראשית]

ויהי ערב ובקר וגו' לא נאמר אלא לומר לך לתשובת האפיקורסים האומרים לילה אחר היום אזלי לכך נאמר ויהי ערב ויהי בקר כלומר כיוון שחלף ועבר הערב וכן הבקר אז יום שלם הוא. כי ה' עתים ליום, כל עת ב' שעה וב' חומשים, וכן ה' עתים ללילה וכל עת ב' שעות וב' חומשים. והעתים של יום המה (שחר. א.). (בוקר. ב.). (חס השמש. ג.). (צהריים. ד.). (צללי ערב. ה.). ושל ערב (נשף שהוא בין השמשות אין נחשוב). (ערב. א.). (לילה. ב.). (חצות. ג.). (עמוד השחר. ד.). (כעלות השחר. ה.). וכל עת שלהם חלק חמישית מכל הלילה או מכל היום. והנה לכך אמר הקב"ה במעשה בראשית לכל הימים ויהי ערב וגו' לרמז שכל יום ויום שלם הוא אלף שנים שנאמר כיום אתמול כו' ומיום השני נלמד לכל הימים שאף הראשון דומה לו, שאילו לא נאמר אלא ויהי ערב ויהי בקר אצל יום הראשון הוה יכולים לומר יום ראשון מי יודע כמה אלפים שנה לו לכך נאמר אצל כל יום ויום כדפרישית ומיום השני נלמד לכולם שנא' אלף שנה בעיניך כיום אתמול איזה יום שיש לו אתמול ואין לו שלשום הוה אומר זה היום השני של בריאות עולם ולרמז שהרשעים שאינם מאמינים בדת תורתנו ועושים שבת לפי דעתם הם כופרים בזאת, כי יש מהם אומרים כי הלילה הולך אחר היום ונמצא שיום שבת הם מתחילים לשבות ויש מהם שמקדימים יום אחד לפני שבת ושובתים באמרם שהלילה הולך אחר יום ונמצא ליל שבת הולך אחר יום ו' ואלו ואלו נשרפין בגיהנם ששה אלפים שנה ולבסוף יהיו לדראון עולם נגד שבעה ימי שבתא שכל אחד ואחד נחשב לאלף שנה וכתוב כי יום אתמול לג"ש [=לגזירה שוה] שנאמר ערוך מאתמול תפתה וישראל יזכו לראות השכינה ויתענגו בתענוג השקול נגד ששה אלפים שנה על שקיימו התורה והמצות כתיקונם, ולזה אמר דניאל ובשרם הגאולה עד ערב בקר אלפים ושלש מאות על שקיימו השבת הנלמד מערב ובקר כדפרישית. ועת הזאת היא ב' אלפים תי"ה אחר חורבן בית ראשון, כי כל בקר הוא מאה שנה כדפרישית שהוא חלק אחד מחמשה חלקים של יום שהיום בלא לילה ה' מאות שנים

וחמשה עתים לו כדפרישית, וגם ללילה כל אחד מחמשה עתים מאה שנה כדפרישית, אבל הנשף שהוא בין השמשות קודם ערב הוא אחד מל"ג חלקים של כל הלילה או כל היום בלא לילה שהוא ט"ו שנה נ"ה יום ז' שעה ג' רביעיות שעה וחלק יו"ד של רביעית שנה וסימנם ל"ג ט"ו נ"ה זג"י שהם קכ"ג וסימנה פל"גי, שהרי בין השמשות הוא פלגי ליום ופלגי ללילה, דלא ידעין אי יום הוא אי לילה הוא. ונמצא מה שאמר דניאל עד ערב בקר אלפים שלש מאות וגו' עולה למספר ב' אלפים תי"ה, כי בקר מאה שנה ועד ערב הוא נשף שלפני ערב הוא ט"ו שנים כדפרישית, ועל זה אמר דוד פלגי מים ירדו עיני וגו' כלומר אריכות הגלות האחרון עד עת פלגי משום על לא שמרו תורתך כדפרישית, ופלגי באלפא ביתא דא"ל ב"ם הוא אשון כי אשון עין שדרך בה יוצאת הבטות אדם גם היא חלק ל"ג של כל העין וע"כ אמר דוד ג"ל עיני ואביטה כלומר הבטות עיין הוא חלק אחד מל"ג חלקים שבעין והוא אשון שהוא פלגי שהוא מרמז על הגאולה והיא נפלאה מתורתך, ועוד ואביטה גימט' ל"ג שהוא חלק ל"ג מכל עין... (הגה"ה דר"ע).

ועתה ארורים אתם (יהושע ט, כג)

... בקש יהושע להפך הקללה שקילל יעקב לשמעון עליהם, שיהיו מלמדים ולא קיבלו ואמרו טוב לנו להיות חוטבי עצים ושואבי מים מלהיות מלמדים. (סוד מישרים).

ויאספו פלשתים... ויחנו בין שוכה ובין עזקה באפס דמים

(שמואל-א יז, א)

באפס דמים – כן שם המקום, עניים היו שם הרבה (עמק השם).

ויקם דוד ויברח ביום ההוא (שם כא, יא)

שבת הי' שלא ירדוף אחריו שאול, מכאן שהנרדף מותר לברוח בשבת (הגה' דר"ע).

חזון ישעיהו (ישעי' א, א)

חזון ר"ת חצי זעם וחצי נחמה (סוד משרים).

מענין לציין שבספר „אהבת יהונתן“, דרשות על הפטרות, לר' יהונתן אייבשיץ מפראג, התחלת הדרוש להפטרות שבת חזון היא בלשון זו: „איתא בגמרא חזון הוא ר"ת חציה זעם וחציה נחמה“. שאלתי כמה בקיאים (או מחזיקים עצמם לבקיאים) ולא יכולתי להציל מפייהם באיזה מסכת מקומה של מימרא זו.

ובשתים יעופף וקרא זה אל זה ואמר קדוש (שם ו, ב-ג)
 מכאן שמדלגין בקדושה שבתפלה (הגה דר״ע).

ויצא חטר (שם יא, א)

גבי עגל כתיב ויצר אותו בחרט אותיות חטר לומר לך שעדיין לא נתכפר עון העגל עד שיבא משיח בן דוד ובידו המטה של משה רבינו שעשה בו הנסים, ע״כ לא יאמינו לשום אדם לכשיאמר על עצמו שהוא משיח עד שיהי בידו מטה של משה רבינו ויעשה בה נסים ויבנה בית הבחירה וינוח עליו רוח ה' לגלות כל סודי ורמזי התורה נביאים וכתובים (הגה דר״ע).

אמר המעתיק: בימי חרפי הקשיתי לשאול לכמה גאונים על שכתב א״מ זקני מהרמ״א בהגה״ה בהלכות ר״ה שאגוז בגימט' חט והלא הוא גם גימט' טו״ב. ותרצתי על פי הזהר מה שהקשה ר״א את אביו רשב״י על שאמרו חז״ל: ולא קם נביא בישראל, אבל באומות העולם קם ומנו בלעם כו' והשיב לו מפסוק: גם זה לעומת זה וכו' עד שאפילו כשיש קדושה בטומאה אסור ללמוד אותה שנאמר: ומעץ הדעת טו״ב ור״ע לא תאכל; ויובן אף שאגוז גימט' טוב, הואיל ויש בו קליפה גי' ח״ט אין אוכלין אותו בר״ה, ונענעו לי ראשיהם הגאונים ההם.

על שדים ספדים (שם לב, יב)

מכאן המתודה יכה בידו על כל חטא וחטא על החזה (הגה דר״ע).

את עם נועז לא תראה (שם לג, יט)

רש״י: כמו לועז, אלו אשור ובבל שאין לשונם לשון הקודש. (שמעתי ממורי, פעם אחת היה המלך בן הדד שאל לחכמי ישראל, במה אתם יודעים שלשון הקודש הוא מובחר הלשונות וראש לכל הלשונות ומדברים בלשון הקודש בשמים. השיבו לו, קח ב' תינוקות מיום שנולדו ומן עליהם השגחה, שלא ידברו עמם בשום לשון אפילו בלשון הקדש עד שבע שנים, כי אז באה הבינה לתינוק להבין כל הדברים משבע שנים ואילך ותראה שלא ידברו לסוף שבע שנים אלא בלשון הקודש. ועשה המלך כן ולקח ב' ילדים ישראלים ביום שנולדו זכר ומל, וגם נקבה לקח, והושיבם בבית אפל ולא נתן להם לאכול ולשתות אלא הוא בעצמו, ולא דיבר עמהם כלום, כפי צווי החכמים, כי החכמים ציוו ליקח בני ישראל ולמול את הזכר ולא דיבר המלך אפילו בלשון הקודש עם הילדים עד סוף שבע שנים, ולבסוף לקח אותם מהחדר הזה ודיבר עמהם בלשון הקודש והשיבו לו הילדים על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון בלשון הקודש ולא הבינו שום לשון לעז. ואמר

לי מורי, שדוקא עד שבע שנים כי אז הספירה בינה שולטת על אדם. עוד לקח המלך ב' ילדים ערלים ולא ישראלים ולא מל את הזכר והושיבם ולא יכול הזכר לדבר כלום אלא הי' מרמז כאילם עד שלמדו אותו לדבר, והנקבה דיברה בלשון הקודש, ומי שיש לו מוח בקדקדו יבין הדבר על פי שכלו, כי הקב"ה נתן לאדם מעלה עליונה מבהמות וחיות כח המדבר, ואפילו מיום הולדו הוא יושב סגור במחשכים ונפרד מבני אדם, כח המדבר אין נפרד מאתו, ומה שלא יכול הילד ערל לדבר, נס היה משום שלא היה נימול (הגה' דר"ע).

אני ה' דובר צדק מגיד משרים (שם מה, יט).

נתתי לכם התורה שכל האומות מתאווים ללומדה כי היא נתונה בלשון הקודש, שאם היתה נתונה בלשון אחר אין כל האומות מתאווים ללומדה כי הלא שבעים לשון יש, ויש שמתאווים ללשון זה ויש ללשון אחר, אבל ללה"ק כולם מתאווים, לכן אמרו: התורה נתונה בשבעים לשון, כלומר, שכל האומות מתאווים לפרש התורה כל אחת על לשונה משום שהיא לשון הקודש, וזהו, מגיד משרים, שישרה בעיני כולם (הגה' דר"ע).

ונשבעת חי ה' באמת (ירמ' ד, ב)

כל מקום שאמרו הנביאים חי, להודיע שלא להאמין כי אם בהקב"ה שהוא חי עולמים ואין להרהר אחריו, אבל לא באותו שאומרים שמת ואחר מיתתו נתחי (עמי הוד).

ונבחר מות מהיים (שם ח, ג)

ניבא על העתיד, שיקומו עמים ויאמרו אחר מיתתו נעשה חי ויבחרו אותו להם לע"ז (עמי הוד).

שבתך בתוך מרמה (ירמיה ט, ה)

...במרמה כלומר בחכמה של תורה לא מאנו לדעת וכן במרמה גבי יעקב לשון חכמה הוא כי ראה יעקב שיצחק מברך עבור האכילה ונתירא יעקב שמא יבא עשו ויתן ג"כ ליצחק לאכול ויברך יצחק גם לעשו מה עשה יעקב הלך ונתן ליצחק לאכול לבסוף המזון אפיקומן שבאותו זמן פסח היה ושוב לא רשאי יצחק לאכול עד למחר וע"כ אמר יצחק בא אחיך במרמה כלומר בחכמה שנתן לי אפיקומן, ועוד במרמ"ה בגימט' אפיקומן, וכן במרמה גבי שמעון ולוי בחכמה הוא שנתיראו להרג אותם קודם שימלו שכם וחמור ובני עירם שלא יבואו האומות על יעקב ועליהם למלחמה מה עשו שמעון ולוי נתנו להם עצה למול ונעשו ישראלים ואז הרגו אותם ולא באו האומות להלחם

כי אמרו האומות ישראלים מתגרים זה עם זה ומה לנו להכניס ראשינו ביניהם. (סוד מישרים).

ובית משתה לא תבא לשבת אתם לאכול ולשתות (טז, ח)

... כל משקה לא ישתה אדם אלא מיושב חוץ משקה היוצא מזיע שריפת היין או שאר מיני דגן או פירות ישתה אף מעומד, ובשעת הדבר ח"ו ישתה משקה זו דוקא מעומד ואל ישב כלל אלא ילך ויעמוד אנה ואנה כמו שנא' ויעמוד אהרן וכן פנחס, כי המשקה זו ג"כ מאויר האש בא ע"כ יועיל לילך ולשתות באויר העולם אבל שאר משקה מתמצית עשויה לכך לא ישתה אלא מיושב ושאר משקים אינם טובים בעת הדבר כמו משקה זו דלעיל. (הגה דר"ע).

והשיבותים על הארץ הזאת (כד, ו).

... והם המה אשר אפילו עתה בשעת החורבן מתאוים לישב בארץ-ישראל (עמק השם).

ביום צום (לו, ו)

זה ר"ח כסלו והוא ירח תשיעי לירחים וכל חטאים שאדם עובר מר"ח ניסן עד תשרי מוחלים לו ביום כפור כשעושה תשובה וכשלא עושה תשובה ממתינין לו מיו"כ עד ר"ח כסלו שהוא מ' יום נגד מ' יום של קבלת הלוחות והו' ט' חדשים, ועל זה נא' הרה עמל. (סוד מישרים).

תער הגלבים תקחנה לך והעברת על ראשך ... ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפיה (יחזקאל ה, א-ג)

מכאן רמז שהמספר שערן לא יזרוק אותם, אלא יגנוז, שכל מה שנאמר במקראות האלו הוא לרעה (סוד משרים).

הנשר הגדול גדול הכנפים ... מלא הנוצה ... בא אל הלבנון ויקח את צמרת הארז. את ראש יניקותיו קטף (שם יז, ג-ד)

ראש יניקותיו קטף סמוך לגדול כנפים, הנה אודיעך המספר שערות ראשו אל יזרוק אותם אלא יגנוז או ישרוף כי שמא לכשיזרוק יקחו העופות לעשות להם קן מהשערות וגורם כאב הראש, וח"ו סכנה היא המביא לידי שגעון (סוד משרים).

הפכת מספדי למחול לי (תהלים ל, יב)

אמר מרדכי וכל ישראל (רש"י בשם רבותינו). מכאן שמותר לעשות חתונה בפורים (הגה דר"ע).

שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים (שם קכ"ו, א).
 ...משל למה הדבר דומה, למדינה אחת שלא קיבלו עליהם מלך
 שהיה אדון מכבר אלא כך מנהגם, שהיו כמה רוכבי סוסים הולכים על
 פרשת דרכים, וכשמצאו איש עני ואביון היו משכרים אותו האיש
 במשקה המביא עליו שינה ונפל וישן ומיד לקחו אותו הרוכבים
 והביאו למדינתם והביאו אותו לבית המרחץ וכבסו והסיכו אותו מכל
 מיני בשמים והביאו לבית והשכיבו אותו במטת המלך והוא ישן ג'
 ימים ולא ידע מכלום מה נעשה לו והשרים הסריסים מכוונים לשרתו
 עומדים שם והצופים ג"כ על השער המלך כמנהג המלך, ומיד כשזה
 העני קם ממטתו באו הסריסים והשרים כלם ומשתחווים לפניו
 ושואלים אדונינו המלך מה אתה מבקש והוא רואה עליהם ומשתומם
 ומתבונן והנה שוכב במטת המלך ואומר בלבו מה הוא זה יודע אני בי
 שהייתי עני ואביון והייתי נע ונד ועתה אני שוכב במטת המלך ושרים
 סריסים אותי ומשרתים אלי וכל טוב המלך בידי, ומשיב הוא בלבו אין
 זה כי אם כך שלא הייתי מעולם עני אלא הייתי מלך והעניות הוא
 חלום חלמתי, ולבסוף שלש שנים כשהגיע העת ששרי המדינה נאספים
 כולם ליום הוועד להמליך עליהם מלך אחר כי כל ג' שנים היו
 ממליכים מלך אחר בזה המנהג ומה היו עושים היו משכרים את זה
 המלך הראשון במשקה זו עד שלא ידע מכלום ולקחו הבגדים שהיו
 עליו בעניותו והלבישו אותו והניחו אותו על המקום שלוקח משם
 קודם שנמלך, וזה המלך קם וניעור והנה הוא שוכב על גוש עפר
 ומתמיה מה זאת בכאן הייתי שוכב מקדם ואחר זאת הייתי מלך
 ועכשו אני שוכב עני ואביון כמקדם, ואומר בלבו אין זה אלא כך שכל
 ימי הייתי עני ואביון והמלוכה היא בחלום נדמה לי ואינה במופת,
 וכזה היו נוהגים בני המדינה להמליך כל ימיהם. ונזדמן פעם א' לקחו
 עני על פרשת דרכים וגם לו עשו כמנהגם והביאו למדינתם ועשו לו
 כמנהגם והנה הוא מזדעזע כשניעור משנתו ומפליא מאד ושתק שנה
 תמימה ולא דיבר להם רק ראה שכולם שומעים גזירתו ומשרתים לו
 וכל האוצרות בידו ומה שגוזר בדין מקיימים, והמלך ההוא חכם היה
 מה עשה לקח אחד מסריסיו והביאו לחדר ואמר לו הנני משביעך בחיי
 עד כמה פעמים שתגלה לי מה זאת שאני רואה במדינתם דבר פלא, כי
 יודע אני שהייתי עני ואביון כל הימים ועכשו אני מלך ולא תאמר
 שזה חלום חלמתי שהייתי עני זה אינו כי יש לי המכות והאותות
 בגופי שנפלתי פעם א' לבירא בימי עניותי והמכה הזו נרפאת והסימן
 עדיין יש כמו שהי' בעניותי וא"כ אינו חלום ועל כן תאמר לי האמת
 ואמליכך למשנה ואם לאו אחת דתך להמית. והנה זה רואה כי כלתה

אליו הרעה ומיד אמר למלך את מנהגם שכך נוהגים כל ימיהם ולעת ג' שנים חוזרים אותו למקומו הראשון, ותדע שכל החדרים יש לאדני המלך מפתחות השערים חוץ לחדר אחד שאין לו מפתח כי שם המלבושים של המלך שהיה מלובש בעניותו וכשחוזרים למקומו מלבישים אותו במלבושים הראשונים שהלך בעניותו ומיד המלך שתק ונבהל והלך לחדר הזה ומצא כדבריו ומיד הלך המלך ומצא עלילה על כמה שרים הראשונים במלכות וצוה להרוג אותם והמליך את זה למשנה ומה עשה עוד שלח למדינות רחוקות וקנה שם עיירות וכרכים ועבדים ושפחות וצוה כך לאותם העבדים שקנה במדינה אחרת שלזמן ועת הזאת יבואו לנגדו וימצאו אותו בזה המקום מלובש בבגדי עניות. והנה בא הזמן וישתכרו בני המדינה זו המלך במשקה זו ונרדם המלך והלבישוהו בבגדי עניות והניחו אותו במקום הראשון והלכו להם, ומיד באו השרים ממדינתו שקנה הוא כאשר פקד אותם ולקחו אותו והביאו אותו למדינתו ולעירו שקנה וניער משנתו וישב שלו והשקט ושאנן, ובני המדינה חוזרים לראות המטמונות והאוצרות לאחר שחזרו מהמלך ולא מצאו כלום כי המלך לקח הכל, אף כך בני אדם אין משימים על לבם אלא כזאת כשבאים בעוה"ז רואים שהם שולטים על כל בהמות וחיות ואומרים בלבם שזה מכבר היו ערומים ועפר מן האדמה אינו אלא חלום, וכשמתים ומניחים אותם שוב על העפר ממקום שלוקחו ראשונה ונבראו אז אומרים על עוה"ז שהוא חלום והעולם של כבר הוא עולם של עתיד כלומר ממקום שנתן לו הקב"ה את הנשמה הוא עולם האמיתי ואין שם בג"ע כ"א חסידים וערומים בדעת, אבל החכם מה הוא אומר כשבא לעולם הזה וחושב בלבו אין זה חלום שהייתי עפר מן האדמה כי אני רואה האותות בגופי מה שהיה כבר בעניותי כלומר הנפש והגוף כמו שהיה מקדם מבטן אמו עדיין נפש ושואל ליצ"ט ואומר לו יצ"ט כל המפתחות בידך חוץ ממפתח של הנשמה זהו המלבוש הראשון וכשאתה מת לוקחים אותך ומשיבים אותך על מקומך הראשון על גוש עפר וכששמע החכם את זאת מה עשה הלך וקנה לו עיירות וכרכים כלומר נתן צדקות ופיזר לעניים ואביונים וביקש מהקב"ה שכשיביאו אותו לקברו יבאו המלאכים ויניחוהו על משכבו בשלום. ומיד כשמת באו המלאכים והוליכוהו על מקומו בשלום. כך ישראל עתה בגלות עניים ואביונים וכישובו לציון יאמר על העניות והעבדות היינו כחולמים אבל החירות הוא במופת. (סוד מישרים).

(אמר המעתיק: וכן בענין הזה שמעתי מהרב הישיש והגאון מ"ו

רבן של בני הגולה ש"ב אב"ד דק"ק פראנקפורט דמיין מהור"ר שמואל נר"ו מקראקא.

¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

¹²³⁴⁵⁶⁷בקום עלינו אדם (קכ"ד, ב)

... נתנבא על העתידות שיאמינו האומות בבן אדם. (עמק השם).

¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

כי טוב סחרה ... (משלי ג, יד)

שכל צלמי ע"ז יכולים לישא וליתן בהם, אבל באמונתנו אין שום משא ומתן.

¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

מעשה שהי' פעם אחד היה רופא חכם בבית השר ושלטון, ומכר צלם ע"ז, אמר לו השר, איך מלאך לבך למכור בביתי ע"ז לישא וליתן אלקי ע"ז של אמונתינו והשיב לו הרופא, אם יבא לידך אלקינך תמכור גם אתה אותו (עמק השם).

אמר המעתיק: ועל זה נאמר: איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת לאויל.

ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה (שם ט, יח)
הבוטח עצמו על הרופאים יורד לעמק שאול (הגה' דר"ע).

¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

במספר ירחים אל יבא איוב (ג, ה)

הנה כל החדשים אין מונין אלא מר"ח וקללתו היתה על סוף חודש, ולא יבא בו רינה, על כן אין עושין נשואין סוף חודש דהיינו אחר טו"ב יום בחודש שנאמר בהיות טו"ב אל תקרא רע, כלומר אל תקרא מקראות חתנים כי רע הוא, וכן בר"ה אין עושין נשואין שנא' אל יחד בימי השנה ונגזר עליו בר"ה בתשרי. (סוד מישרים).

אני ראיתי אויל משריש (איוב ה', ג)
מכאן עבדקן שוטה הוא (הגה' דר"ע).

בני אברהם יצחק וישמעאל ... ויולד אברהם את יצחק

(דהי"א, א, כח-לד)

הכפיל הקרא, וכן, אלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק. כי משנה ערוכה במסכת גיטין דף ע"ז היוונים חתימתן למפרע, כשחתם יוסף בן שמעון משמע שמעון בנו של יוסף, ונמצא אילו כתב רק יצחק בן אברהם היה משמע ליוונים אברהם בנו של יצחק. לכך כתיב, אברהם הוליד את יצחק, ולכך כתיב: בני אברהם יצחק וישמעאל. ולא כתב יצחק בן אברהם והכפיל לומר שעיקר תולדות אברהם – יצחק (עמי הוד, בשם אבי העזרי).

^{אוצר החכמה}
הוא היה עם דוד בפס דמים (שם יא, יג)

רש״י: בפס דמים שם מקום, ובשמואל באפס דמים.

^{אוצר החכמה}
 בפס דמים – ממון מעט ופס בלשון ערבי מעט (הגה דר״ע).

^{אוצר החכמה}
ביום השמיני עצרת (דה״יב ז, ט)

(שמעתי אני המחבר ספר זה **אגודת שמואל** מפי אבי החסיד מורי הגאון ז״ל שקיבל מאבותיו לומר בתפלה של שמיני עצרת וש״ת שמיני עצרת החג הזה ולא להפסיק בין שמיני לעצרת ולומר שמיני חג עצרת הזה כי לא כתיב אלא שמיני עצרת והיאך מוסיף התיבה מה שלא כתוב בתורה לכך כשאומר שמיני עצרת חג הזה תרתי משמע או שמיני עצרת חג הוא עליה קאי ואי לאו אסוכה קאי).

^{אוצר החכמה}
 (וכן נהג דודי החסיד מפורסם הגאון מוה״ר ליב ז״ל אב״ד ור״מ דק״ק לבוב ודק״ק פרעמסלי, ואחיו הגאון אב״ד ור״מ מוהר״ר אורי ז״ל אבד״ק באדקי וכן דודי הגאון החסיד מוה״ר ליב ז״ל בן אבי זקני מו״הר״ר יצחק מאסטר סג״ל זצ״ל אבד״ק ווילקאווישק.
^{אוצר החכמה}

וינס לכישה (כה, כח)

(עיין קושיית רש״י)

... (דברי המעתיק: נ״ל דלא קשה מידי כי הוא נקרא מלך לענין שלא היו רשאים להמליך אחר במקום אמציהו אביו כל זמן שהיה בלכיש, וא״כ גם עוזיהו נקרא מלך בלא תגא בעוד שאביו הי׳ חי בלכיש, ומצאתי און לי ב״הגה דר״ע״ במלכים ב׳ י״ג י׳ וז״ל: בשנת שלשים ושבע שנים וגו׳ יהואש בן יהואחז מלך שתי שנים בחיי אביו יהואחז בלא תגא ועשה הטוב והישר בעיני ה׳ והוא מושיע לישראל ושש עשרה שנים עשה הרע ובאותן י״ו שנים נלחם עם אמציהו וגו׳ שנים בחייו מלך בנו ירבעם ובאותם ג׳ שנים עשה שנה אחת הרע ושתי שנים הטוב ואלישע חלה קודם י״ו שנים באותם ב׳ שנים שמלך יהואש בחיי אביו ובישר לו שהוא מושיע לישראל מיד ארם, ובשביל שעשה ירבעם בנו הרע שנה אחת שהיא י״ו לאביו תלה שנה זו ליהואש אביו וחשב לו י״ז שנים אע״פ שלא מלך אלא ט״ו שנים דהיינו ב׳ שנים בחיי אביו יהואחז וי״ו אחר מותו ובאותן י״ו מלך ירבעם בנו ג׳ שנים ובאותן ג׳ שנים עשה שנה אחת הרע ותלה הקרא באביו שנה זאת ושתי שנים עשה הטוב והשיב את גבול ישראל וגו׳ וכדפרישית ולבסוף חשב לו גם השנה ההיא שנאמר מלך ירבעם כו׳ ארבעים ואחת שנה והשנה ההיא שעשה הרע נמנית לו בדברי הימים הנגזרים בלשון זה מלך ירבעם ארבעים

שנה ושנה אחת מלך בחיי אביו כלומר לחרפתו שעשה בשנה ההיא הרע כפל ממה שעשה אביו בִּיָּו שנה. ע"כ דברי „הג"ה דר"ע".

דברי המעתיק: לפי זה מתורץ מה שקשה לרש"י במלכים-ב' י"ג ובמלכים-ב' ט"ו ח' על סדר עולם. ודוק.

מחבר

* * *

עברו כחמשים שנה מאז הדפיס ר' שמואל דלוגאטש את הליקוטים באמשטרדם והנה יצאו עליו עוררין במדינת אשכנז. במשך חמשים השנה הללו חזרו ונדפסו ליקוטים הללו במדינת אשכנז בתוך מהדורות „המגיד": בוילמרשדורף תע"ז (הנ"ל), בפרנקפורט דאדר ת"ץ, ושתי פעמים בזולצבאך בשנת תצ"ז ובשנת תק"י, ואף על פי שהן במהדורת ר' שמואל בעצמו והן במהדורות באשכנז נדפסו הסכמות רבנים, ובהוצאת תצ"ז השתתף אפילו רב (ראב"ד בק"ק שנייטוד), מכל מקום קפץ על המדפיס בזולצבאך, רוגזם של מערערים על הליקוטים, שִׁמְחוּ על הכנסתם לתוך פרש"י. משום מחאות אלו לא הכניסם המדפיס דזולצבאך במהדורה השלישית שהדפיס בשנת תק"ך ופירסם מעבר לשער התנצלות כפולה, הן מדוע לא הכניסם במהדורה זו והן למה הכניסם בשתי מהדורות הקודמות, והרי דבריו:

„אמר המדפיס. גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שכל מגמת נפשי בהדפסתי ספר „המגיד" הלז להוציאו לאורה בתכלית השלימות. ובראותי שזה הספר נדפס כבר ב' פעמים עם איזה ליקוטים שהובאו תוך פרש"י, והמחברם קראם בשם „אגודת שמואל", ולפ"ד מ"ש בהקדמתו הביאם ממדינות רחוקות¹³ וליקטם מספרים אשר לא נודע זכרם במדינות אלו, חשבתי דרכי לא טוב אני ממדפיסים הראשונים וגם אנכי לא נופל מהם ומוכרח אני להדפיס ג"כ הליקוטים כדי להוציא עצמי מן החשד פן יאמרו הבריות שלא באתי להוסיף על הראשונים אלא לגרוע מהם כדי למעט הוצאות הדפוס כי רבה היא. בגלל הדבר הזה הדפסתי פעם הראשון נ"ר ונ"א (=נביאים ראשונים ונביאים אחרונים) עם ליקוטים הנזכר. ובאותו פעם טרם שהדפסתי תרי עשר וכתובים¹⁴, הנה חזות קשה הוגד לי מפי חכמים ונבונים יודעי דת ודין שיש בלבם עלי על אשר מלאני לבי להדפיס הליקוטים בלי שאלת חכמי הדור. ובאמת אמרו טעמם ונימוקם עמם, כי אותם הליקוטים אין להם על מה שיסמכו והמחבר לא הי' בר סמכא ועתיד הוא ליתן את הדין שעירב

13. אין זה נכון. בהקדמתו אינו כותב שהביאם מארץ רחוקה אלא שירשם מאבותיו, כנ"ל.

14. ברוב מהדורות „המגיד" מקומם של תרי-עשר הוא בכרך כתובים, אחרי „נחמיה" או אחרי „דברי הימים" ולא ברור לי טעמו של דבר.

דברים של חול בקודש תוך פרש"י ז"ל והרואה סובר שאותם הדברים ג"כ מפרש"י ז"ל¹⁵ ויתלה בו בוקי סריקי, ח"ו, פה קדוש יאמר דבר זה, ומי שדעתו משובשת ואינה צלולה ומיושבת עליו יבא לטעות ויאמר הן הן גופי הלכות, מדות שהתורה נדרשת בהן, והטועים בזה יקחו להם דוגמא לדורות לדרוש כמו כן ויחפאו על דברי הנביאים והכתובים דברים אשר לא כן ואין לנו חלול השם ב"ה ותורתו הקדושה גדול מזה. ובשמעי דבריהם כי נעמו הצעתי לפנייהם כי אל יאשימוני כ"כ כי לא במרד ולא במעל עשיתי זאת, חס לזרעא דאבא למיעבד הכי, כי לטובה היתה כוונתי. גם ספרתי להם כל המאורע, הני הרפתקי דעדו ומטו עלי זה מקרוב עד שהמקום ב"ה הוציא כאור צדקי ומשפטי כזהרים¹⁶. ולרוב הטרדות וגודל הטרחות לא הי' פנאי לשאול פי חכמי הדור וליקח עצה מהם על ענין הדפסת הליקוטים הנ"ל, ואחרי שהתנצלתי עצמי לפנייהם קבלו דברי. ואף באמת הייתי מיד כמצווה ועושה ולא הדפסתי אותם הליקוטים בתרי עשר וכתובים. אך אחרי הדברים האלה, וכל אחרי מופלג הוא, באתי בידי שניות לקדש והבאתי ספר „המגיד" הלז פעם שני על מזבח הדפוס, ומרוב טרדות שהקיפוני נסתם ממני החזון וחזרתי והדפסתי הליקוטים הנ"ל. ובאשר שיכני ה' להדפיס את המגידים פעם שלישית, אמרתי: אל אעבור על לא תסור כפי אשר יורוך, שלא אכזה ח"ו בגחלתן, ומהאי טעמא לא הבאתי אותן הליקוטים כלל וכלל, כי לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם, כי אין להם עיקר, לא שרש ולא ענף ולא שום צד ופנים בתורה, כי דברי הבאי המה, ומה שהדפסתי בפעם הראשון ובפעם שני היה כשגיאיות מי יבין, והי' הטוב יכפר בעדי, כי שגגה היא בידי.

¹⁵ ח"י 1234567

כ"ד הקטן משלם זלמן יצ"ו בן המנוח
התורני המפורסם מוהר"ר אהרן ז"ל.

חבל, שלא הגיד לנו מי היו המוחים ולא פירט את טענותיהם נגד הליקוטים. מסתבר, אמנם, שהמחאות לא עשו רושם גדול, שהרי בנו של המדפיס, ר' אהרן, ונכדו ר' זעקל, כשעבר הדפוס לידם, הדפיסו בשנת תקנ"ד את „המגיד" והכניסו מחדש את כל הליקוטים.

* * *

בדוגמאות שהבאתי (במאמרי שם, עמ' קעב) יש אחת על הפסוק, ויצא חוטר מגזע ישי' המתחילה: „אמר המעתיק" (=ר') שמואל דלוגאטש), בענין חט וטוב ששניהם בגימטריא י"ז. ליקוט זה הכניסו המדפיסים בכמה וכמה מהדורות של נביאים אחרונים, ואפילו באלו

15. כבר כתבתי לעיל, שהמלקט סידר את הדפסת הליקוטים באופן כזה, שלא לתת מקום לטעות ולייחס את הדברים לרש"י עצמו.

16. על ההרפתקאות שלו — ע"י מאמרו של ד"ר מ' וויינברג: „די העברעאישע דרוקערייען אין זולצבאך" (גרמנית).

שלא הכניסו את הליקוטים, ואפילו במהדורת זולצבאך תק"ך הנ"ל, שהמדפיס כותב במפורש שלא הכניס בה את הליקוטים – אבל ליקוט זה הכניס, ועד לדפוס הרב שפירא בסלאוויטא ולדפוס ראם בוויילנא הגיע, אבל המדפיסים לא השכילו להדפיסו כהוגן והמשתמשים במהדורות אלו משתאים לדעת מי הוא מעתיק זה ומה טיבו על פסוק ויצא חוטר¹²³⁴⁵⁶⁷? הגדיל והסכיל לעשות המדפיס בווארשא, שהדפיס „מקראות גדולות” עם ל"ב פירושים ובכל המהדורות של מקראות גדולות אלו, משנת תרכ"ו ואילך, הדפיס רק חצי הליקוט ומסתיים כך: „ותרצתי על פי הזהר מה שהקשה ר"א את אביו רשב"י”. והמעין עומד ותמה: מה הקשה ומה תירץ? עד היכן הגיע שרירות המדפיסים!

על פסוק זה, ויצא חוטר¹²³⁴⁵⁶⁷ יש ארבעה ליקוטים, שלשה מתוך ספרים, והרביעי – של המעתיק עצמו. שנים מהם הבאתי במאמרי שם, ובכדי שיהי דבר שלם, ואגב יובן גם שייכות דברי המעתיק לכאן, הריני להביא בזה גם שני הליקוטים הנשארים:

ויצא חטר... (ישעי' יא, א)

גבי עגל כתיב: „ויצר אותו בחרט”. מלמד שדעת אהרן היתה לעכב הדבר והיה מיצר את כל אחד ואחד מישראל ואמר להם שאין יכול לעשות להם ע"ז עד שיתיר לכל אחד ואחד הנדר של נעשה ונשמע על פי חרט"ה. מיד קבצו כולם ופתחו בחרטה ולא המתינו עד שיתיר לכל אחד ואחד והוכרח אהרן לזרוק הזהב באש, וזאת גרמה לחורבן הבית, ועל זה מקונן ירמיהו, איכה יועם זהב, ועדיין לא נמחל העון עד שיבא משיח, שנאמר: „ויצא חט"ר אותיות חר"ט. (עמק השם).

ויצא חטר...

בעגל כתיב: „ויצר אותו בחרט”. לקח אהרן ר' משקר ונתנה בין אותיות ח"ט ונעשה חר"ט ונשאר ש"ק ומסר להם סימן, על ידי ח"ט עגל שצירתי בחר"ט ילבשו ש"ק, שזה גרם לחורבן הבית, שנאמר: „חט חטאה ירושלים”, ועל כן הפך ישעיהו אותיות ח"ט ואמר: „ט"ח עיניהם מראות, כדי שיתהפך אח"כ מאותיות חר"ט חט"ר. ובשביל שעשה אהרן העגל נתקרבה אות א"ה משמו לגבי ח"ט וזה שאמר משה: „חטא"ה גדולה”, וכן ירמיהו אמר: „חטא חטא"ה ירושלים”, כלומר, שזה גרם לחורבן הבית וירושלים, ונשארו מאותיות אהר"ן ר"ן, שזה גרמה לו שקמו ר"ן איש עדת קרח לחלוק עליו. ולקח ישעיה ר' מחר"ט וקירבה לאותיות ח"ט ואמר: „ויצא חט"ר, כלומר, שעון העגל לא יכופר עד ביאת המשיח. ועוד, שלכך נתן ר' בסוף התיבה אחר ט', משום שהאותיות

1234567 D^uFN

1234567 1234567

ומכיון שהמדובר בליקוט זה, הוא בענין אותיות חט שבתית חטר
 – הסמיד המלקט לזה מה שהקשה ותירץ בענין אגוז בגימטריא חט
 ובגימטריא טוב.

```
*****
11234567 0^00N
```

2000 年 12 月 1 日

על־דבנות צִנֹּת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי בָנִים סָגְל־
קָמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמּוֹ וְנִסְלֵ:

הוא נכל עמו על הקצה ונח לנכות ביתו אה
נחלקם :

סכום הפסיקה של ספר דברי הימים

אלה חמשה טענות וששים וחמשה :

👉 גשלים פירוש דברי הימים בעזרת השם 👈

[illegible]

❖ עלייה הפיזיולוגית במלכת הקודש נאם ❖

צ"ל יעקב ורטהיים כ"ו ו"ל: סק"ק הדבור"ה: 59
